

Marek Herma

 <https://orcid.org/0000-0003-0919-8132>

 marek.herma@uken.krakow.pl

UNIwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

 <https://ror.org/030mz2444>

Na szlaku do Cuszimy

 <https://doi.org/10.15633/tes.12106>

Recenzja książki Włodzimierza Siemionowicza Krawczenki, „Przez trzy oceany. Wspomnienia lekarza o marszu przez oceany podczas wojny rosyjsko-japońskiej 1904–1905 r.”, tłum. z j. rosyjskiego Ryszard Jędrusik, Fundacja Historia.pl, Gdańsk 2024, ss. 300

W 2024 roku nakładem Fundacji Historia.pl ukazało się pierwsze polskie wydanie wspomnień Włodzimierza Siemionowicza Krawczenki, uczestnika wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905), podczas której pełnił funkcję lekarza okrętowego na krążowniku II rangi „Izumrud”, a następnie na krążowniku I rangi „Awrora”, wchodzących w skład II Eskadry Oceanu Spokojnego. Wspomnienia Krawczenki są unikatowym źródłem pozwalającym na przybliżenie stosunków panujących w Rosyjskiej Cesarskiej Marynarce Wojennej oraz trudów ówczesnej służby morskiej widzianych oczami lekarza okrętowego, bezpośredniego uczestnika opisywanych wydarzeń. Umożliwiają także odtworzenie, niemalże dzień po dniu, przebiegu wielomiesięcznego rejsu II Eskadry Oceanu Spokojnego z Bałtyku na akweny dalekowschodnie. Ów manewr strategiczny – podczas którego eskadra dowodzona przez wiceadmirała Zinowija Rożestwienkiego pokonała tysiące mil morskich, odbywając rejs po wewnętrznych oraz przybrzeżnych morzach Eurazji wchodzących w skład systemu oceanicznego Atlantyku, Oceanu Indyjskiego oraz Pacyfiku – miał na celu odwrócenie niekorzystnego dla Rosji przebiegu wojny z Japonią poprzez znaczące zwiększenie sił morskich Cesarstwa Rosyjskiego na Dalekowschodnim Teatrze Działań Wojennych. Ryzykowne posunięcie rosyjskiej admiralicji nie przyniosło spodziewanych efektów, gdyż II Eskadra Oceanu Spokojnego poniosła druzgocącą klęskę w bitwie z japońską Połączoną Flotą na wodach Cieśniny Cuszimskiej w dniach 27–28 maja 1905 roku.

Inicjatywę Fundacji Historia.pl na rzecz udostępnienia bibliofilom polskojęzycznej edycji wspomnień Krawczenki uważam za trafną i celową. Do tej pory bowiem czytelnicy zainteresowani przebiegiem działań na morzu podczas wojny rosyjsko-japońskiej dysponowali tylko jednym źródłem narracyjnym opublikowanym w języku polskim. Jest nim powieść *Cuszima* autorstwa Aleksieja Nowikowa-Pruboja, rosyjskiego marynarza służącego na pancerniku

„Orioł”, uczestnika bitwy pod Cuszimą, a następnie pisarza-marynisty, który oparł swoją narrację na osobistych wspomnieniach¹.

Autor recenzowanych wspomnień Włodzimierz Siemionowicz Krawczenko urodził się 21 czerwca/3 lipca² 1873 roku w guberni chersońskiej w rodzinie radcy stanu. W 1897 roku ukończył z wyróżnieniem Cesarską Wojskową Akademię Medyczną w Sankt Petersburgu.

W Rosyjskiej Cesarskiej Marynarce Wojennej służył od 28 grudnia 1897 roku/9 stycznia 1898 roku. Pierwszy przydział służbowy w marynarce wojennej otrzymał 3/15 stycznia 1898 roku, gdy oddelegowano go do Nikołajewskiego Szpitala Morskiego w Kronsztadzie. W latach 1898–1899 odbył obowiązkową praktykę morską na okrętach szkolnych Floty Bałtyckiej – „Kniaź Pożarskij” oraz „Dniepr”. W 1899 roku zdał pomyślnie egzamin na stopień doktora nauk medycznych w Cesarskiej Wojskowej Akademii Medycznej. 24 kwietnia/6 maja 1900 roku otrzymał przydział do Eskadry Oceanu Spokojnego. W latach 1900–1902 służył na pancerniku „Sisój Wielikij”, pełniąc funkcję młodszego lekarza okrętowego. Pierwszy raz uczestniczył w działaniach bojowych podczas pacyfikacji powstania bokserów w Chinach. W październiku 1900 roku wziął udział w desancie taktycznym wysadzonym z krążownika „Riurik”, który opanował stację kolejową w ogarniętym powstaniem Szanghaju. W marcu 1903 roku Krawczenko został zaliczony do 18. Ekipaży Floty³ i delegowany do Sankt Petersburgskiego Szpitala Morskiego. Po wybuchu wojny z Japonią otrzymał przydział na stanowisko lekarza okrętowego na krążowniku II rangi „Izumrud”, który został włączony w skład tzw. Zespołu Uzupełniającego II Eskadry Oceanu Spokojnego. Znalazły się w nim okręty, które nie mogły wyruszyć na Daleki Wschód z siłami głównymi z uwagi na nieukończenie

1 Oryginalne wydanie książki w języku rosyjskim ukazało się w Moskwie w 1932 roku. Zob. А. Новиков-Прибой, *Цусима*, т. 1–2, Москва 1932. Książka przyniosła autorowi wielki rozgłos w Związku Sowieckim i była wielokrotnie wznawiana. Pierwsze polskie wydanie pojawiło się w okresie międzywojennym. Zob. A. Nowikow-Priboj, *Cuszima*, т. 1–3, przeł. W. Broniewski, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Warszawa 1934. Pierwsze wydanie powojenne: A. Nowikow-Priboj, *Cuszima*, księga 1–2, przeł. W. Broniewski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1951.

2 W polskojęzycznej edycji wspomnień Krawczenki daty dzienne występujące w tekście podano według starego stylu, o czym Redakcja Wydawnictwa niestety zapomniała poinformować czytelnika. Tytułem przypomnienia pragnę nadmienić, iż różnice między kalendarzem juliańskim (st. st.), a gregoriańskim (n. st.) wynoszą in plus – 12 dni dla XIX wieku oraz 13 – dla XX stulecia. W Rosji kalendarz gregoriański wprowadzono dopiero na przełomie stycznia i lutego 1918 roku. W recenzji podaję daty dzienne według starego i nowego stylu, oddzielając je ukośnikiem.

3 Ekipaż Floty – skoszarowane załogi okrętów.

prac wyposażeniowych i remontowych. Zespół Uzupelniający pod dowództwem kapitana 1. rangi Leonida Dobrotworskiego opuścił Libawę (aktualnie łot. Liepāja) 3/16 listopada 1904 roku. Na pokładzie krążownika II rangi „Izumrud” Krawczenko odbył rejs z Bałtyku na Madagaskar. Podczas trwającego 90 dni rejsu Zespół Uzupelniający przemierzył wody Morza Bałtyckiego, Morza Północnego, kanału La Manche, Zatoki Biskajskiej, Morza Śródziemnego i przez Kanał Sueski przeszedł na Ocean Indyjski. Na podejściach do wyspy Nosy Be, przy północno-zachodnim wybrzeżu Madagaskaru, dołączył do sił głównych II Eskadry Oceanu Spokojnego. W lutym 1905 roku, rozkazem wiceadmirała Rożestwienskigo, Krawczenko dostał przydział na krążownik I rangi „Awrora”. Zastąpił starszego lekarza okrętowego Michaiła Michajłowicza Bielowa, któremu choroba uniemożliwiła dalsze wykonywanie obowiązków. Służąc na krążowniku „Awrora”, wziął udział w bitwie z japońską Połączoną Flotą na wodach Cieśniny Cuszimskiej. Po rozgromieniu sił głównych eskadry rosyjskiej krążownik „Awrora”, wraz z krążownikami „Żemczug” i „Oleg”, obrał kurs na Filipiny, gdzie został internowany w amerykańskiej bazie morskiej w Manili. Po podpisaniu traktatu w Portsmouth kończącego wojnę rosyjsko-japońską (23 sierpnia/5 września 1905 roku) Krawczenko powrócił w lutym 1906 roku na pokładzie krążownika „Awrora” do Libawy.

Z uwagi na załamanie nerwowe został odwołany z pełnionej funkcji i hospitalizowany. Po wyjściu ze szpitala, wraz z kilkoma oficerami z krążownika „Awrora”, był przesłuchiwany przez specjalną komisję śledczą powołaną w celu ustalenia przyczyn klęski cuszimskiej. Żadnej jego winy nie stwierdzono. W 1906 roku Krawczenko został odznaczony przez cara Mikołaja II medalem „Za Męstwo”, nadawanym posiadaczom niższych stopni za czyny męstwa i odwagi wykazane w boju. W listopadzie 1910 roku Krawczenkę zaliczono do 2. Bałtyckiego Ekipażu Floty i wyznaczono na stanowisko starszego lekarza. W 1912 roku otrzymał rangę radcy stanu, będącą odpowiednikiem kapitana 1. rangi w korpusie oficerów morskich lub pułkownika w korpusie oficerów lądowych. 7/20 września 1914 roku został wyznaczony konsultantem w dziedzinie chirurgii w Tymczasowym Piotrogrodzkim Szpitalu Morskim nr 2. Włodzimierz Siemionowicz Krawczenko zmarł w 1927 roku. Został pochowany na Cmentarzu Nowodziewicznym w Leningradzie (aktualnie Sankt Petersburg)⁴.

4 Dane biograficzne i przebieg służby Krawczenki w Rosyjskiej Cesarskiej Marynarce Wojennej zob. *Список личного состава судов флота, строевых и административных учреждений Морского Ведомства*, Петроград 1916, s. 1114, 1199; В. С. Кравченко, *Крейсер „Аврора” в Цусимском*

Krawczenko opublikował swoje wspomnienia wojenne w 1910 roku w Sankt Petersburgu. Zatytułował je *Через три океана. Воспоминания врача о морском походе в русско-японскую войну 1904–1905 гг.* Za podstawę posłużył mu dziennik, który prowadził w latach 1904–1905, gdy pełnił funkcję lekarza okrętowego na krążowniku II rangi „Izumrud”, a następnie na krążowniku I rangi „Awrora”.

Polska edycja wspomnień Krawczenki została przygotowana na podstawie rosyjskiego wydania z 1910 roku. Tekst zasadniczy został poprzedzony słowem wstępnym Andrzeja Ryby, znanego polskiego historyka i wydawcy książek o tematyce wojennomorskiej. Wydawca zamieścił ponadto notę biograficzną autora opracowaną przez Leonida Aleksiejewicza Kuzniecowa, redaktora naczelnego rosyjskiego czasopisma wojskowo-historycznego „Gangut”, wydawanego w Sankt Petersburgu. W wykazie na końcu książki dołączono spis nazwisk osób wspomnianych w tekście, dwa nienumerowane załączniki przedstawiające klasyfikację okrętów i wykaz stopni oficerskich w carskiej marynarce wojennej (wraz z ich polskimi odpowiednikami) oraz wkładkę ze zdjęciami prezentującymi autora wspomnień w różnych okresach służby w marynarce wojennej Cesarstwa Rosyjskiego, a także okręty II Eskadry Oceanu Spokojnego, na których odbył rejs na Daleki Wschód. Na podkreślenie zasługuje fakt, że niniejsza edycja wspomnień Krawczenki została przygotowana bez ingerencji w styl autora.

Wspomnienia Krawczenki zawierają pokaźny zasób informacji na temat przebiegu rejsu z Bałtyku na morza dalekowschodnie, który autor odbył na pokładzie krążownika II rangi „Izumrud”, a następnie krążownika I rangi „Awrora”. Czytelnik znajduje w nich interesujące szczegóły związane m.in. z codzienną służbą marynarzy podczas wielomiesięcznego rejsu oraz opisy warunków bytowania załóg krążowników II Eskadry Oceanu Spokojnego podczas pochodu przez „trzy oceany”. Uwagę przyciągają informacje dotyczące organizacji, obsady personalnej i funkcjonowania działu medycznego na krążownikach, na których służył autor. Krawczenko podaje ponadto szczegółowe dane nt. wyposażenia bojowego punktu opatrunkowego i okrętowej apteki. Informuje także, na jakie choroby zapadali marynarze podczas rejsu, oraz pisze o leczeniu urazów, których doznawali podczas bunkrowania węgla lub wskutek złych warunków pogodowych. Frapujący dla czytelnika jest opis

бою, w: „Гангут”. Научно-популярный сборник статей по истории флота и судостроения, ред. Л. А. Кузнецов, вып. 47, Санкт-Петербург 2008, s. 34–35.

bitwy pod Cuszimą prezentowany przez jej uczestnika pełniącego funkcję lekarza okrętowego. Krawczenko przedstawił funkcjonowanie bojowego punktu opatrunkowego na krążowniku I rangi „Awrora” zarówno podczas batalii na wodach Cieśniny Cuszimskiej, jak i podczas odwrotu, a *de facto* ucieczki przed pościgiem okrętów japońskich. Personel medyczny, którym kierował, stanął wówczas wobec konieczności udzielenia pomocy dziesiątkom rannych marynarzy. Wspomnienia zamyka epilog *Vae Victis*, w którym autor odniósł się do ataków prasy rosyjskiej domagającej się ukarania winnych klęski pod Cuszimą.

Wspomnienia Włodzimierza Siemionowicza Krawczenki zostały starannie przygotowane pod względem redakcyjnym i edytorskim. Tym niemniej redakcja wydawnictwa nie ustrzegła się pewnych błędów i niedociągnięć. Moją uwagę zwróciła niekonsekwencja w podawaniu nazw okrętów. Przytaczane są one na ogół w polskim tłumaczeniu, ale także w języku rosyjskim, np. „pancernik *Orzeł*” (s. 87), „pancernik *Orieł*” (s. 116), „pancernik *Aleksandr III*” (s. 199), „statek szpitalny *Orieł*” (s. 87, 95, 119, 123). Notabene ostatnia z wymienionych jednostek powinna zostać zaklasyfikowana jako okręt szpitalny. Chciałbym ponadto podkreślić, że w polskiej terminologii wojennomorskiej funkcjonuje termin okręt podwodny, a nie „łódź podwodna” (s. 134).

Niewątpliwie trafnym rozwiązaniem przyjętym przez redakcję wydawnictwa było uzupełnienie tekstu wspomnień załącznikami mającymi ułatwić czytelnikowi percepcję tekstu. Pierwszy z nich nosi tytuł „Podział klasyfikacji okrętów carskiej floty” (s. 298). W mojej opinii tytuł ten jest jednak nieprecyzyjny, gdyż nie zawiera ram chronologicznych. Warto byłoby zaznaczyć, że podczas wojny rosyjsko-japońskiej w Rosyjskiej Cesarskiej Marynarce Wojennej wciąż obowiązywała klasyfikacja okrętów z 1892 roku. Notabene klasyfikacja ta została uzupełniona w 1906 roku o dwie nowe klasy okrętów – okręty podwodne oraz okręty łącznikowe. W 1907 roku rosyjskie Ministerstwo Marynarki Wojennej wprowadziło nową klasyfikację okrętów, która została zatwierdzona przez cara Mikołaja II. Błędy zawiera także załącznik drugi pt. „Stopnie oficerskie carskiej floty i polskie odpowiedniki”. Pragnę wyjaśnić, że w omawianym okresie odpowiednikiem stopnia miczman w rosyjskiej marynarce wojennej jest stopień porucznika marynarki w polskiej Marynarce Wojennej, a nie chorążego, jak błędnie podano na s. 298. Odpowiednikiem lejtnanta w marynarce rosyjskiej jest stopień kapitana marynarki w polskiej Marynarce Wojennej, a nie porucznika (s. 298). Stopień starszy lejtnant został wprowadzony w 1909 roku w miejsce dotychczas obowiązującego kapitan-lejtnant. Jego odpowiednikiem w polskiej Marynarce Wojennej jest komandor podporucznik, a nie kapitan (s. 298).

Reasumując, drobne błędy, które wskazałem z racji obowiązków recenzenta, nie zmieniają mojej jednoznacznie pozytywnej oceny książki. Wspomnienia Włodzimierza Siemionowicza Krawczenki są warte polecenia zarówno specjalistom, jak i czytelnikom zainteresowanym dziejami marynarki wojennej Cesarstwa Rosyjskiego.

Bibliografia

- Кравченко В. С., *Крейсер „Аврора” в Цусимском бою*, w: „Гангут”. *Научно-популярный сборник статей по истории флота и судостроения*, ред. Л. А. Кузнецов, вып. 47, Санкт-Петербург 2008, s. 34–35.
- Новиков-Прибой А., *Цусима*, т. 1–2, Москва 1932.
- Nowikow-Príboj A., *Cuszima*, t. 1–3, przeł. W. Broniewski, Warszawa 1934.
- Nowikow-Príboj A., *Cuszima*, księga 1–2, przeł. W. Broniewski, Warszawa 1951.
- Список личного состава судов флота, строевых и административных учреждений Морского Ведомства*, Петроград 1916.